

Άρθρο Σύνταξης Editorial

Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία και Σύγχρονη Ψυχιατρική

Απέναντι στη φιλοσοφία, πολλοί μη επαίοντες, επιστήμονες των λεγομένων «θετικών» επιστημών (και δη οι τεχνοκράτες), παραμένουν αποστασιοποιημένοι ή και επικριτικοί, έχοντας την εντύπωση ότι πρόκειται για αβάσιμες θεωρίες, ηθικολογίες κ.ά. και ότι γενικά «κάτι τέτοια» απασχολούν μόνο τους αιθεροβάμονες. Αν όμως ενδιατρίψει ένας, πριν καν χρειαστεί να εμβαθύνει πολύ, θα δει ότι πολλοί αρχαίοι φιλόσοφοι δεν έμεναν στον ιδεατό μόνο κόσμο, αλλά βάσιζαν τα συμπεράσματά τους σε επιχειρήματα από παρατηρήσεις στα φυσικά φαινόμενα, την καθημερινή ζωή και την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Άλλωστε, τα βασικά θέματα που ερεύνησαν οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι ήταν έννοιες και προβληματισμοί που απασχολούν και σήμερα οποιονδήποτε σκεπτόμενο άνθρωπο. Ποιος δεν διερωτήθηκε σε κάποιες περιόδους της ζωής του για υπαρξιακά και οντολογικά θέματα; Πού πορευόμαστε, ποιο το περιεχόμενο της ευτυχίας, τι ανταπόδοση περιμένουμε στη φιλία, ποια γνώση είναι πραγματική και αντικειμενική, υπάρχει απόλυτο και ασφαλές δίκαιο, μπορούμε να μιλούμε για ελεύθερη βούληση στον άνθρωπο, είναι όλα προκαθορισμένα στη ζωή; κ.λπ., κ.λπ.!

Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι διερευνούν τέτοια ερωτήματα και δίνουν ύστερα από συζήτηση ποικίλες απόψεις, τις οποίες ο σημερινός μελετητής μπορεί να αποδεχθεί, να απορρίψει ή να επιλέξει κάποιες. Εξάλλου, σε αρκετά απ' αυτά τα ερωτήματα, τοποθετήσεις έχουν και οι θρησκείες, οι πολιτικοκοινωνικές θεωρίες και οι κατά τόπους πολιτιστικές αντιλήψεις. Η διαφορά έγκειται στο ότι, αντίθετα προς τη φιλοσοφία, αυτές κατά κανόνα είναι δογματικές και απόλυτες.

Η προσπάθεια κάθε Έλληνα φιλοσόφου κατέτεινε στην πληρέστερη κατανόηση του φυσικού κόσμου και σε θεώρηση του ανθρώπου μέσα στο φυσικό αυτό περιβάλλον, ανάμεσα στους συνανθρώπους του και ως προς τον εσώτερο εαυτό του. Ένας επιγραμματικός και περιεκτικός ορισμός της φιλοσοφίας έχει διατυπωθεί ως εξής: «Φιλοσοφίαν φασίν είναι επιτήδευσιν (=ενασχόληση) σοφίας, την δε σοφίαν επιστήμην (=εις βάθος γνώση) θεών τε και ανθρωπίνων πραγμάτων». Η κατανόηση, λοιπόν, επέρχεται με την ορθή γνώση και επιτυγχάνεται μέσα από μια (φιλοσοφική, όπως θα δούμε) ερευνητική μεθοδολογία.

Ένα πρώτο σχόλιο όμως προηγουμένων: Ο ψυχίατρος έρχεται σε επαφή και διάλογο με τον «κόσμο» του ασθενή, ο οποίος είχε στη διαδρομή της ζωής του σχηματίσει στερεότυπα και αντιλήψεις, που είχαν απαντήσει λίγο ή πολύ σε ορισμένους ανθρωπίνους προβληματισμούς του, τέτοιους που και στην αρχή ανέφερα (δεν εννοώ, βέβαια, τις νοσηρές υπερβολές των βαριά ιδεοψυχαναγκαστικών ή των αρχόμενων σχιζοφρενών). Ο ψυχίατρος ασφαλώς δεν θα ανταποκριθεί στα ερωτήματα του ασθενούς προτείνοντάς του δικές του, προσωπικές θέσεις, όμως η εξοικείωση με την πολυπλευρότητα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας (της οποίας οι απόψεις ίσχυσαν διαχρονικά) θα του ευρύνει τη δυνατότητα να κατανοήσει καλύτερα τις υπαρξιακές και άλλες δυσκολίες του αρρώστου του, ώστε να συναντήσει ευκολότερα τον «κόσμο» εκείνου.

Για την προσπάθεια προς το στόχο της «καθαρής και αληθινής» γνώσης πολύ λαμπρό παράδειγμα έχουμε στην αρχαιοελληνική φιλοσοφία τους σωκρατικούς διαλόγους του Πλάτωνα, όπως και τα ρέοντα πεζά κείμενα του Αριστοτέλη και άλλων, όπου επίσης διαφαίνεται η αναλυτική, διαλεκτική μέθοδος (η γνωστή και ως «μαιευ-

τική»). Ο φιλόσοφος θέτει ερώτημα, το οποίο ύστερα από συζήτηση απαντάται με επιχειρήματα, από τα οποία ανακύπτουν νέα ερωτήματα, που κι αυτά συζητούνται κ.ο.κ. Με τον τρόπο αυτό, βάσει επιχειρημάτων και αντιπαραληρημάτων που βασίζονται σε δεδομένα (την «υποκειμένην ύλην» κατά τον Αριστοτέλη) διευκρινίζονται τα θέματα και διανοίγονται νέα, ώστε τα συμπεράσματα να είναι βάσιμα και πιο κοντά στην πραγματικότητα και την αλήθεια.¹ Η γραμμή της φιλοσοφικής συζήτησης μπορεί να είναι αιτιοκρατική, αναζητώντας τους αρχικούς παράγοντες, ή/και τελεολογική, ώστε να εξηγηθούν οι στόχοι.²

Δεν ενδιαφέρει τόσο αν η τελική κατάληξη θα είναι «σωστή» ηθικά, κοινωνικά κ.λπ., όσο να έχει κρατηθεί μια σειρά συλλογισμών που να βασίζονται στους κανόνες της λογικής. Η διαλεκτική αυτή διαδικασία έχει επιπλέον το πλεονέκτημα ότι προσφέρει σ' αυτόν που την εφαρμόζει περισσότερο αντικειμενική κριτική ικανότητα, αποφυγή αντιφάσεων, ιεράρχηση των θεμάτων που τον απασχολούν, αντιμετώπιση των δυσάρεστων χωρίς φόβους και προκαταλήψεις και γενικά ορθότερη εκτίμηση των πραγμάτων και των συναισθημάτων. Του παρέχει, δηλαδή, ένα καλύτερο εργαλείο σκέψης.

Δεύτερο σχόλιο: Από τη σύντομη έκθεση της πιο πάνω αρχαιοελληνικής φιλοσοφικής διαδικασίας γίνονται εμφανείς οι ομοιότητες με ορισμένες μεθόδους της σύγχρονης ψυχοθεραπευτικής διεργασίας, ιδίως ψυχαναλυτικού προσανατολισμού. Ο ψυχοθεραπευτής δεν παίρνει θέση (ηθική, κοινωνική ή άλλη) στις τελικές αποφάσεις του ασθενούς, αλλά τον βοηθά να αναγνωρίσει τα προβλήματά του, να τα αναλύσει, να ξεφύγει από ψευδοερωτήματα και συμπτωματολογικές επικαλύψεις και διαδοχικά να φθάσει στα πραγματικά αίτια και να αντιληφθεί τις βαθύτερες επιθυμίες του, ώστε να ενεργήσει προς εφικτούς στόχους. Η βάση βρίσκεται πάντα, όπως και στη φιλοσοφία, στην κατανόηση της «υποκειμένης ύλης», που αποτελεί και την πραγματικότητα στον ψυχισμό του αρρώστου. Θέλω ακόμη να σημειώσω ορισμένα ειδικότερα κοινά στοιχεία: η διασάφηση των θεμάτων, η εντόπιση αντιφάσεων, η αντιμετώπιση των αποφευγομένων προβλημάτων κ.ά. θυμίζουν πολύ τεχνικές της βραχείας ψυχοθεραπείας του Σιφναίου³ (clarification, contradictions, confrontation).

Η προσφορά των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, ωστόσο, δεν εξαντλείται εδώ. Οι περισσότεροι έχουν ασχοληθεί με ποικίλα ψυχικά θέματα, από πολλές πλευρές. Θα σταθώ μόνο σε μερικά, τα οποία εξονυχιστικά μελέτησε ο Αριστοτέλης, που μου είναι πιο οικείος. Στο βιβλίο του «Περί Ψυχής» δέχεται την ψυχοβιολογική ενότητα του ανθρώπου, τις ψυχοσωματικές και σωματοψυχικές διεργασίες και με εκπληκτική οξυδέρκεια προβαίνει σε ταξινόμηση των ψυχικών λειτουργιών κατά τρόπο που δεν απέχει πολύ από το σύγχρονο, με τις «ορέξεις» να έχουν τα χαρακτηριστικά των ενστικτωδών ενορμήσεων.⁴ Στην πραγματεία του για τη Μνήμη διαχωρίζει τις φάσεις της και μιλά ουσιαστικά για την απώθηση των ψυχικών παραστάσεων «εν τω βάθει» και τις «λανθάνουσες» (δηλαδή στο υποσυνείδητο) διεργασίες. Κατά την επεξεργασία του θέματος του Ύπνου δίνει εύστοχες ερμηνείες για το έκδηλο περιεχόμενο ορισμένων ονείρων, που είναι «ευθύ» (κατανοητό), αντίθετα προς τα «διεστραμμένα» όνειρα, τα ακατανόητα λόγω μηχανισμών άμυνας, τους οποίους ο φιλόσοφος υποδεικνύει.⁵

Τελικό σχόλιο: Ο Έλληνας ψυχίατρος έχει μια ευχάριστη αίσθηση όταν συναντά τις σκέψεις φιλοσόφων, που έζησαν σ' αυτόν τον τόπο 25 αιώνες πριν, και μάλιστα όταν διαπιστώνει παρόμοιους προβληματισμούς μ' εκείνους που παρουσιάζονται στη δουλειά του ή και που ο ίδιος έχει. Ο ψυχίατρος, διακονώντας μια ειδικότητα κατεξοχήν των σκέψεων και των συναισθημάτων (και όχι απλώς συνταγογραφική ή τεχνοκρατική), μπορεί να αποκομίζει εμπειρίες κατά την επαφή με τα κείμενα των μεγάλων διανοητών. Διευρύνεται ο ορίζοντας των ενδιαφερόντων του, αξιοποιούνται νέες (με έναυσμα τις «αρχαίες») ιδέες, επιβεβαιώνεται ή βελτιώνεται η σκεπτική διαδικασία που ακολουθεί και –αν μη τι άλλο– ικανοποιείται η ιστορική περιέργεια (γιατί όχι και η στοχαστική αναζήτηση) του Έλληνα επιστήμονα.

Χ.Σ. Ιεροδιακόνου

Βιβλιογραφία

1. Αριστοτέλους Ηθικά Νικομάχεια – Βιβλίο Α': 1094b 11–1098a 31
2. Ιεροδιακόνου ΧΣ. Ο Αριστοτέλης για τη φιλία και τον έρωτα – Ψυχαναλυτική διερεύνηση στα «Ηθικά» του φιλοσόφου. Εκδόσεις Μαστοριδίδη, Θεσσαλονίκη, 2006:19–24, 181–207
3. Sifneos P. *Short-term psychotherapy and emotional crisis*. Harvard, Cambridge, 1976
4. Ιεροδιακόνου ΧΣ. Ψυχολογικά θέματα στον Αριστοτέλη – από τη σκοπιά ενός ψυχιάτρου. Εκδόσεις Μαστοριδίδη, Θεσσαλονίκη, 2004:79–87, 233–309
5. Αριστοτέλους Μικρά φυσικά – Περί μνήμης και αναμνήσεως: 450a 9–452a 18, Περί ύπνου και εγρηγόρσεως 463a 12–464b 17